

Begijnenbeweging: gisteren, vandaag en morgen. Enige observaties vanuit het Begijnhof Breda

Wanneer men de Bijbel leest -zowel het Oude als het Nieuwe Testament- dan treft men daarin verhalen aan over belangrijke vrouwen. Het zijn over het algemeen visionairs (profetessen) of verzorgsters. In alle evangeliën staat te lezen dat Jezus en de apostelen op hun reis door Galilea worden gevold door een grote groep vrouwen¹. Deze vrouwen hadden de vrije beschikking over eigen middelen en wendden die aan om Jezus en de apostelen te onderhouden². Ze hadden geen getijdengebed, geen eeuwige geloften, geen uniforme kleding. Sommigen van hen waren getrouwd. Ik noem bijvoorbeeld Maria de vrouw van Klopas, Maria, de moeder van Jacobus en Johanna de vrouw van Chusas³. Hun keuze om Jezus te volgen was een volledig vrije, die zij elk moment weer konden herroepen. Toch waren zij de meest trouwe volgelingen van Jezus. Een aantal van hen volgde hem tot onder het kruis⁴, een aantal bleef aanwezig bij de graflegging⁵, een aantal ging op de morgen van de eerste dag met geurige olie naar het graf⁶, volgens de evangeliën. Verschillende historische muurschilderingen in deze begijnenkerk verwijzen juist naar die vrouwen en de handelingen die zij hebben verricht.

Ook in de jonge kerk is een aantal vrouwen bijzonder actief⁷ en door de eeuwen heen spelen vrouwen een belangrijke rol bij de verspreiding van het geloof door middel van het in de praktijk 'voorleven' ervan.

Sinds het derde kwart van de twaalfde eeuw verenigen alleenstaande vrouwen zich in en rondom Luik en Nijvel in gemeenschappen van begijnen. Deze vrouwen blijven zelfstandig beschikken over hun eigen vermogen, hebben geen eeuwige geloften en geen uniforme kleding. Hun spiritualiteit is direct terug te voeren op die van de zojuist genoemde vrouwen uit de evangeliën. Ze voelen zich verbonden met de lijdende Christus en herkennen zijn gelaat in de naasten. Ze wenden eigen middelen aan om zieken te verzorgen, naakten te kleden, hongerigen te voeden⁸. In Europa bestaan sinds de dertiende eeuw ca. 1.000 begijnenconventen of begijnhoven⁹. De spiritualiteit van deze vrouwen wordt lang niet altijd begrepen. Vaak wordt hun (financieel) zelfstandige manier van leven véél te vrij gevonden.

Eeuwenlang zijn gemeenschappen van begijnen zelfstandig actief geweest. In deze 'oude boom', geworteld in de Bijbel, is de spiritualiteit van Jezus' vrouwelijke leerlingen op bijzondere wijze bewaard gebleven en doorgegeven. Uit deze boom ontspruiten steeds nieuwe twijgen.

De laatste begijnen in Nederland en België, Cornelia Frijters en Marcella Pattyn, -ik noem hun namen hier met eerbied- zijn gestorven in respectievelijk 1990 en 2013. Kennelijk was de eeuwenoude formule van het begijnenwezen in onze landen niet langer werkzaam of wervend.

¹ Hun namen zijn onder andere: Maria, de moeder van Jezus; Maria de vrouw van Klopas; Marta en haar zus Maria; Maria van Magdala; Maria, de moeder van Jacobus; Salome; Johanna de vrouw van Chusas; Susanna.

² Luc. 8, 2-3.

³ Zie noot 1.

⁴ Math. 27, 55.

⁵ Marc. 15, 40.

⁶ Luc. 24, 1-3.

⁷ Dit zijn onder andere: de vier dochters van Filippus en Febe; Prisca; Aquila; Junia; Euodia; Syntyche.

⁸ "Ik had honger en gij hebt Mij te eten gegeven, Ik had dorst en gij hebt Mij te drinken gegeven, Ik was vreemdeling en gij hebt Mij opgenomen. Ik was naakt en gij hebt Mij gekleed, Ik was ziek en gij hebt Mij bezocht, Ik zat in de gevangenis en gij zijt tot Mij gekomen". (Matteüs 25, 35-36).

⁹ In de dertiende eeuw, de bloeitijd van de beweging, bevonden zich binnen Europa begijnengroepen in het huidige België en Nederland, Noord-Frankrijk, Duitsland, Italië, Hongarije, Zwitserland, Luxemburg, Oostenrijk, Polen en Engeland. Zie: S. Panciera: *Les Béguines*, (Namen 2009).

Eigenlijk is dat best vreemd omdat het leven van een begijn in een begijnengemeenschap best kenmerken bezat die passen bij de hedendaagse tijd.

- Een begijn was een vrouw die zelfstandig voor haar inkomen zorgde, haar eigen vermogen behield en steeds vrij was de gemeenschap te verlaten.
- Door in een gemeenschap bij elkaar te wonen boden de begijnen elkaar een leven van geborgenheid, onderlinge bijstand en veiligheid.
- De begijnen kozen zelf de meesteres die het bestuur van het hof of convent verzorgde.
- De begijnen waren weliswaar verbonden met de R.K.-Kerk maar behielden bij die patri-archaal bestuurde kerk hun zelfstandigheid.

Van de zojuist genoemde 1.000 begijnhoven of conventen in Europa zijn de in de middeleeuwen ontstane juridische instellingen, die eigenaar waren van de roerende en onroerende goederen van zo'n Begijnhof, door allerlei omstandigheden opgeheven. Er bestaat slechts één uitzondering. Het Begijnhof Breda. Daarvan is de juridische rechtspersoon sinds het jaar 1267 onder eigen bestuur en met behoud van alle bezittingen -waaronder 42.000 pagina's archief- kunnen blijven voortbestaan tot op de huidige dag, zelfs nadat in Breda de laatste begijnen gestorven zijn. Hoe dat heeft kunnen gebeuren kunt u lezen op de website www.begijnhofbreda.nl

Die positie als de laatste overlevende van de in de middeleeuwen ontstane begijnhofinstellingen brengt wat ons betreft in deze tijd een bijzondere verantwoordelijkheid met zich mee. We hebben met veel belangstelling en waardering vastgesteld dat her en der in Europa initiatieven zijn genomen die geleid hebben tot een heropleving van de begijnenbeweging in een hedendaagse vorm. Bij de viering van het 750-jarig bestaan van het Begijnhof Breda in 2017 hebben wij representanten van nieuwe begijnengemeenschappen uit verschillende landen op een door ons georganiseerd internationaal wetenschappelijk congres voor het eerst met elkaar samengebracht. Zij hadden elkaar niet eerder ontmoet. Op dat congres kon men vernemen dat aan de 'oude boom' -welk beeld ik zojuist gebruikte voor de begijnenspiritualiteit- in de afgelopen decennia in verschillende Europese landen nieuwe twijgen zijn ontsproten.

- In Duitsland werd in 2004 het "*Dachverband der beginen*" opgericht waarbij zich thans meer dan 500 alleenstaande vrouwen hebben aangesloten. Voor deze vrouwengemeenschappen zijn inmiddels veertien nieuwe eigentijdse begijnhoven of conventen ontwikkeld.
- In Italië zijn nieuwe begijnengemeenschappen actief in Mantova en in de volkswijken van Napels, Calabrië en Rome.
- In Frankrijk worden oude kloostercomplexen herbestemd als woningen voor nieuwe gemeenschappen van 55-plussers. Er zijn inmiddels zeven nieuwe begijnhoven en tientallen projecten in voorbereiding.
- In België zijn drie initiatieven genomen.
 - a. Er is een begijnhofproject opgestart in het klooster van de Dominicanessen in Brussel;
 - b. In Louvain-la-Neuve ontstond een nieuwbouwcomplex waar ouderen samenwonen met een priester met de uitdrukkelijke bedoeling zich te laten inspireren door de begijnen;
 - c. Op 2 september 2017 maakte de Belgische krant *De Standaard* melding van de opening van een nieuw begijnhofcomplex voor Christelijke gezinnen in de Europese wijk in Brussel.

Wij denken dat zo'n nieuwe begijnenbeweging, gelet op de kenmerken waar ik hiervoor reeds kort bij stil stond, prima past in deze tijd. Er ligt beslist een mogelijkheid voor verdere opbloei open.

In 2015 publiceerde de gepensioneerde historicus Arie van Ede een boek onder de titel: *Onzekere tijden – De wereld van de Late middeleeuwen in het licht van de huidige tijd*. De schrijver zet daarin uiteen dat het eind van de middeleeuwen een tijd van grote veranderingen was waarbij veel mensen in onzekerheid leefden, omdat oude zekerheden verdwenen. Ondervinden wij wellicht in deze tijd niet hetzelfde, nu vroegere verbanden en opvattingen zijn verdwenen of ter discussie zijn komen staan? Een belangrijk kenmerk van deze tijd is de individualisering die weliswaar vrijheid heeft gebracht, maar tegelijk ook eenzaamheid en leegte. Het kan geen toeval zijn dat we in deze tijd op allerlei plaatsen in Nederland steeds meer initiatieven zien om nieuwbouw te plegen in de vorm van hofjes waarbij iedere bewoner weliswaar zijn eigen huis heeft, maar tegelijkertijd toch mogelijkheden zijn aangegeven om in een soort gemeenschap met elkander te leven. Het besef is ook gegroeid dat niet iedere vraag naar zorg opgelost kan worden door meer professionele dienstverleners, - dat is immers onbetaalbaar- maar doordat mensen gewoonweg weer voor zichzelf, elkaar en hun burens gaan zorgen. De begijnhoven van vroeger kunnen in deze tijd ook voor ons een lichtend voorbeeld zijn.

Het Begijnhof Breda feliciteert de heer Marchal met het verschijnen van dit standaardwerk over 800 jaar begijnen in Europa. De brede geschiedenis van de begijnenbeweging is voor velen onbekend gebleven, juist doordat tot op heden een degelijke geschiedschrijving ontbrak. De heer Marchal vult met zijn werk die pijnlijk gevoelde leemte in. Van harte proficiat!

Ik besluit met de woorden die professor Walter Simons -auteur van het bekende boek *cities of ladies*- sprak op het zojuist genoemde begijnencongres in 2017. Hij zei: "De begijnengeschiedenis is ook Europese geschiedenis en wie weet, ook een deeltje van de Europese toekomst".

Ik dank u voor uw aandacht.

Catharinabegijnhof Breda, 16 september 2020
Martin M.M. Rasenberg